

О.О.МОРОЗ, к.е.н.,
Вінницький національний технічний університет

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність оцінки ефективності останніх аграрних реформ в Україні, очевидно, зростатиме і надалі. В сучасній агроекономічній літературі представлений цілий спектр різнопланових оцінок, у т.ч. і критичні статті щодо ролі та характеру трансформаційних процесів у вітчизняному АПК.

Розглядати аграрну кризу як безпосередній наслідок реформ навряд чи є обґрунтованим: переважна більшість сучасних проблем галузі закладалися задовго до кризи 90-х рр. Окрім цього, неможливо відокремити аграрну кризу від загальної соціально-політичної та економічної кризи на пострадянському просторі. Можна наводити багато нарікань, які досить часто є справедливими щодо неефективного або ж недостатнього державного регулювання розвитком галузі. Проте, якщо виходити з аналізу впливу аграрних реформ як зовнішнього дестабілізуючого фактору, настожує відсутність у пореформений період масових адекватних конструктивних заходів з боку самих аграріїв. Адже навіть за несприятливої макро- і мікроекономічної ситуації саме з їх боку повинні були б мати місце ініціативи, спрямовані на забезпечення власного саморозвитку, а не лобювання тих чи інших видів державної допомоги. Хоча і останнє, очевидно, за умов трансформації всього сучасного ринку як універсального соціально-економічного явища є неминучим.

Виходячи із системного кризового стану аграрного сектора, практичну цінність мають перш за все розробки методологічного і прикладного плану щодо перспектив соціально-економічного розвитку галузі. За умов пореформеного періоду в теоретико-методологічному плані цікавість викликають передусім два питання, які активно обговорюються в даний час науковцями та практиками [1-2]. В своїй основі такі підходи обумовлені універсальною

проблематикою побудови перспективної моделі розвитку аграрних підприємств і спрямовані передусім на пошук усталених джерел та характеру інвестування і забезпечення інноваційного розвитку. Однак і досі кількісні та якісні показники, організаційно-економічні аспекти цієї динаміки, соціально-інституційний зміст даних процесів не вивчені належним чином.

Інноваційний напрям розвитку слід розглядати як важливий антикризовий фактор. Це обумовило вибір теми досліджень, предметом яких стали основні організаційно-економічні проблеми забезпечення такого розвитку сільськогосподарських підприємств. Метою досліджень стало обґрунтування перспектив інноваційного розвитку. Відповідно до цього вирішувались завдання узагальнення існуючих відомостей з даного питання, які представлені у вітчизняній та світовій науковій літературі, вивчення існуючої ситуації щодо кількісних, якісних характеристик та організаційно-економічних проблем процесу, опрацювання пропозицій стосовно підвищення ефективності та конкурентоспроможності реформованих підприємств в сучасних кризових економічних умовах та на більш віддалену перспективу.

Історія становлення сучасних сільськогосподарських підприємств дозволяє визначити достатньо характерні аналогії щодо закономірностей та спрямованості їх реформування у 90-х рр. саме в аспекті контексту розгляду проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Аналіз дійсної соціально-економічної ефективності аграрних реформ повинен, зрозуміло, мати системний характер і охоплювати самі різноманітні показники оцінки доцільності та обґрунтованості змін. В даній статті робиться спроба узагальнити досвід товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ)

“Улашівка” Таращанського району Київської області.

Практично одразу ж після створення підприємства у 2000 р. керівництвом були розпочаті активні пошуки джерел фінансування для забезпечення розширеного відтворення виробництва. Такі джерела та інвестори були знайдені. Слід підкреслити, що здійснення останнього відбувалося на основі особистих контактів, за використання практики рекомендацій підприємців, які дійсно переконані у наявності ділових, і – що саме суттєво – необхідних морально-етичних якостей у тих керівників, яким планується довірити інвестиції. Останній аспект можна віднести до найхарактерніших при формування нового покоління керівників в аграрній сфері. Поширеною залишається точка зору про те, що головним обмеженням у розбудові вітчизняного аграрного сектору є не суто економічні фактори, а відсутність належної порядності у значній кількості тих, хто і досі очолюють селянські виробничі колективи. Отже, важливість фактору довіри та адекватності інформації на цій основі, інституційна роль яких може розглядатися як альтернатива суто ринковим принципам, не тільки не зменшилась, а й зростає.

Засновником товариства з обмеженою відповідальністю “Улашівка” став сучасний генеральний директор господарства А.І.Цимбал, який мав у своєму активі 20% статутного фонду. Інші 80% були привнесені ЗАТ “Сільгосппродукт” (м. Київ). За даними О. Могильного [3], загалом по Україні подібна форма господарювання має місце в 20% новостворених після 1999 р. господарств, у користування яких передано 17% землі реформованих КСП.

Створення та функціонування ТОВ “Улашівка” є прикладом ролі комерційно-виробничого капіталу при забезпеченні процесу відтворення аграрного виробництва. Так, ЗАТ “Сільгосппродукт” активно здійснює інвестиційні заходи у цілому ряді інших господарств регіону, а також у формі цілого ряду інших проектів, в основі яких залишається розміщення капіталу, створеного у традиційній сфері промисловості та торгівлі, у безпосередньо аграрних

підприємствах. В усіх підприємствах, співзасновниками яких стало ЗАТ “Сільгосппродукт”, здійснюються в цілому аналогічні заходи – відтворення високо інтенсивного аграрного виробництва, одночасного розвитку як рослинництва, так і тваринництва, технічна і технологічна модернізація галузі, створення експортно орієнтованих галузей виробництва та переробки. Ряд проектів – відтворення тваринництва та вирощування і переробка цукрових буряків – залишаються усталено збитковими, проте на даному прикладі можна стверджувати про створення принципово нової для пореформеного періоду моделі інвестиційного та інноваційного аграрного розвитку.

Структурні зміни в межах самого ТОВ “Улашівка” виглядатимуть, можливо, більш показовими у порівнянні з аналогічними процесами в межах регіону, основні структурні зміни у сільськогосподарському виробництві якого загалом полягали у зростанні чисельності юридично відокремлених суб’єктів господарської діяльності.

Так, якщо у 1990 р. у районі функціонувало 25 колективних сільськогосподарських підприємств. На 2003 р. подібну діяльність на аналогічній території здійснюють: 14 приватних сільськогосподарських підприємств, 9 товариств з обмеженою відповідальністю, 4 сільськогосподарських виробничих кооперативи, 1 агрофірма та 35 фермерських господарств; частка останніх продовжує залишатися незначною. Так, їм належить лише 5,6% сільськогосподарських угідь, у т.ч. за рахунок оренди землі – 3,8%. В цілому на протязі 1990-2003 рр. сільськогосподарське виробництва району, яке завжди мало достатньо високі виробничі показники, скоротилося майже удвічі, проте на даний час відновлено до рівня 70%-90% у порівнянні з показниками сільськогосподарського виробництва 1990 р.

Слід відзначити, що за кризових умов реформування аграрного сектору відбулася своєрідна селекція керівництва. Так, господарства колективних форм організації виробництва продовжують незмінно з початку 90-х рр. очолювати 4 керівника. Всі інші, активно змінюючись на про-

тязі 90-х рр., на сьогодні є відносно молодими – їх вік складає 30-40 років, практично всі мають фахову аграрну освіту, а також переважна більшість – досвід бізнесу, який частіше всього безпосередньо і започатковували. На думку експертів, рівень готовності керівників сучасних аграрних підприємств району є достатнім для праці за ринкових умов. Тому в цілому можна стверджувати про стабілізацію та адаптацію фактору менеджменту, що є дуже симптоматичним для пореформеного періоду стабілізації та відтворення всієї галузі в цілому.

Про ефективність аграрних реформ протягом 90-х рр. можна судити з динаміки, у числі інших, і виробничих показників. Так, рівень виробництва у господарстві значно перевищує середні показники по району і становлять від 70% до 80% від показників найефективніших господарств. На даний час у ТОВ “Улашівка” досягнуто достатньо високих показників. Так, надої молока коливаються у межах 3000-3500 кг на голову, середньодобові привіси свиней – 400-500 г, яловичини – 700-750 г.

Поєднання економічних інтересів різних учасників такого роду підприємства з самого початку передбачало фінансову допомогу з боку ЗАТ “Сільгоспродукт”. Така допомога активно здійснюється навіть за тієї умови, що і досі усталена прибутковість сільськогосподарської діяльності є проблематичною. У цілому ряді випадків інвестори ТОВ “Улашівка” передбачають завідома негативний економічний ефект, як, наприклад, у випадку розвитку тваринництва - збитки від якого сьогодні становлять щорічно від 170 тис. до 200 тис. грн. Тим не менше, у господарстві були здійснені: реконструкція свинарника, на що знадобилося 100 тис. грн., закупівля племінної худоби у кількості 300 голів свиней та 80 голів молочного стада ВРХ, а також 50 голів молодняка. В цілому кількість поголів’я за останні 3 роки зросла майже втричі. Характер фінансової допомоги передбачає також поступово оновлення і модернізацію технічного парку. Так, кількість тракторів зросла на 70% виключно за рахунок придбання нової техні-

ки, кількість зернозбиральних комбайнів – у 2,5 рази. Вдвічі зросла кількість одиниць автотранспорту, був придбаний протравлювач насіння, здійснений капітальний ремонт зерноочисного комплексу, обладнано тік, побудовано ангари та бокси для зберігання техніки. Окрім цього, здійснюються заходи для створення завершеного циклу переробки сільськогосподарської продукції. Придбаний і запущений у виробництво олійний прес та крупорушка малих потужностей. У 2002-2003 рр. останні були задіяні – у виробництві олії на 80%, виробництві крупи – на 20% для власних потреб.

Вдалося довести внесення мінеральних добрив до науково обґрунтованих норм згідно з технологіями інтенсивного вирощування сільськогосподарських культур, рекомендованими ще на початку 90-х рр. На даний час у господарстві практично вирішена проблема забезпечення паливомастильними матеріалами. За нових умов і практики інвестування – а під цим ми розуміємо передусім адресність таких інвестицій та складну систему контролю за їх надходженням та ефективністю використання ресурсів – новим логічним етапом внутрішньоорганізаційних змін стало фактично створення сучасної системи контролінгу. Ефективність останньої є беззаперечною. Така система контролінгу логічно доповнює створення внутрішньогосподарської системи планування, що призвело до різкого зменшення логістичних витрат, а також фактично унеможливило порушення у системі ресурсного забезпечення господарської діяльності. Вся технологічна діяльність у господарстві інформатизована; діє відповідна комп’ютерна програма контролю за надходженням і використанням ресурсів.

З 2001 р. характер і спеціалізація господарської діяльності ТОВ “Улашівка” зазнала істотних змін, яким передував ретельний економічний аналіз ефективності всіх видів діяльності, до якого були залучені також і незалежні експерти. Так, було вилучено вирощування цукрових буряків, які до цього традиційно вирощувалися на 15% посівних площ. Нові пріоритети у ро-слинництві передбачають вирощування

зернових колосових культур – озимої пшениці та ярого ячменю. В зв'язку з цим перед агрономічною службою постав цілий ряд проблем технологічного плану. Проте, як засвідчив досвід, за умов належного удобрення, рівня механізації, системи захисту, а також високої технологічної організації досягти високої продуктивності виробництва до передкризового рівня другої половини 80-х рр. можливо. Все більшого пріоритету набуває для керівництва програма забезпечення усталеного розширеного відтворення родючості ґрунтів. В даному разі потрібно підкреслити, що екологічні аспекти реструктуризації та реформування виробництва можливі лише за досягнення оптимального рівня фінансування. За кризових же умов вести дискусії щодо екологізації виробництва представляється несвоєчасним.

Слід підкреслити, що рішенням зборів засновників ТОВ “Улашівка” є те, що весь прибуток на протязі невизначеного періоду повинен вкладатися у розширення виробництва. До цього слід додати, що такі збори засновників носять завжди суто діловий і неформальний характер на відміну від зборів членів трудового колективу у колективних сільськогосподарських підприємствах. Саме відсутність колегіальних обговорень і процедури прийняття рішень є позитивним фактором щодо стимулювання і самої організації виробництва.

Окремим і важливим питанням залишається аналіз ефективності практики оренди, яка на сьогодні все більше поширюється у вітчизняному сільськогосподарському виробництві. Так, в ТОВ “Улашівка” діють договори на оренду землі та майна. Договір оренди на майно передбачає викуп майна на протязі 5 років, що, на думку селян і адміністрації, є справедливим порівняно з простим договором про оренду, за яким фактично не враховується зношення основних фондів. У 2000 р. ініціатива адміністрації та селян ТОВ “Улашівка” про заключення договору оренди на майно з викупом стала першим прецедентом у Таращанському районі. На сьогодні

лише 10% господарств району здійснюють оренду майна саме на таких умовах.

Розрахунок за оренду здійснюється зерном у межах 7-10% від кількості врожаю. Такі межі були встановлені після ініціативи райдержадміністрації, яка виступила з намаганнями вирівняти розміри орендної плати з огляду на різні умови в різних господарствах району. Останні дійсно значно різняться. Так, вартість 1 земельного паю при розмірах від 1,5 до 4,0 га коливається від 7 тис. до 25 тис. грн. Такі ініціативи влади можна розглядати як спосіб створення певних обмежуючих корпоративних критеріїв, але в цього випадку протягом найближчого часу такі заходи представляються виправданими. У подальшому ж, на нашу думку, розмір і характер орендної плати повинен стати повноцінним мотивуючим фактором.

Аналізуючи останні процеси у вітчизняному сільськогосподарському виробництві, можна стверджувати, що на практиці дійсно і активно здійснюється пошук більш ефективного господаря, що, очевидно, слід вважати одним з найважливіших наслідків аграрних реформ. Так, у Таращанському районі щорічно до 20% власників земельних паїв змінюють орендаря саме з міркувань пошуку більш ефективного розміщення своїх паїв, які у цьому випадку правомірно розглядати як вид капіталу. Проте в силу територіальної прив'язки та обмежень, такий пошук реально здійснюється лише в обмежених територіально ареалах. Керівники ефективно діючих господарств відмовляються брати в оренду земельні паї з трьох причин: 1) у випадку їх віддаленості від основної садиби; 2) у випадку незначної кількості запропонованого масиву землі; 3) у тому разі, коли власники земельних паїв зарекомендували себе як власники з виключно високими і необґрунтованими запитами. Отже, практика пошуку ефективного господаря супроводжується і зворотними процесами – менеджери господарств здійснюють селекцію щодо вибору об'єктів оренди за достатньо різними, як бачимо, критеріями.

Цікавими виявилися результати аналізу того, за рахунок яких факторів

наїефективніші господарства колективних форм організації утримують лідируюче положення у районі. В усіх випадках можна стверджувати про домінуючу роль фактора виробничої спеціалізації: утримання єдиної на район сушарки, яка дозволяє отримувати значний прибуток за рахунок сушіння кукурудзи, вирощеної в інших господарствах, ведення насінництва, створення та утримування племінної ферми ВРХ та свиней та інші. Всі ці господарства об'єднує те, що в основі їх господарської діяльності полягає практика співпраці з науково-дослідними установами України, використання останніх наукових розробок, інноваційна діяльність, заснована на пріоритетах і перевагах науково-технічного прогресу, високих технологіях. В деяких випадках мова йде також і про монополії, проте розглядати останні з критичних позицій навряд чи доцільно. Характерним є і те, що керівники господарств все більше відмовляються від іноземних технологій в зв'язку, як це не парадоксально, з низькою їх ефективністю у реальних умовах на фоні високої вартості.

Актуальним на даний час представляється питання про самі показники, за якими можна судити про ефективність господарювання. Так, враховуючи той факт, що переважна більшість високоефективних господарств активно здійснюють (або ж намагаються це зробити) заходи з розширення відтворення виробництва, статистично задекларовані дані про прибутковість господарювання не адекватно висвітлюють питання ефективності господарювання. Досить часто прибуток просто приховується або ж його важко визначити в силу специфіки виробництва, практики реалізації сільськогосподарської продукції та отримання виробничих ресурсів. Очевидно, реальним показником ефективності господарювання залишається те, як господарство розраховалося з власниками земельних та майнових паїв за умовами договору оренди. Так, господарств, які порушують умови договорів оренди, по районі сьогодні близько 20%, і саме в цих господарствах селяни-власників земельних і майнових паїв знаходяться, що є абсолютно логічним, у

стані пошуку більш ефективного господаря.

Аграрні реформи 90-х рр. стали виключно важливим етапом для вітчизняного сільського господарства. Очевидно, можна стверджувати про завершення цілої епохи українського села, що активно вивчається і буде вивчатися ще тривалий час. Безпосереднім наслідком аграрних реформ, про що свідчить досвід ТОВ "Улашівка", стало також і різке зменшення витрат праці у процесі сільськогосподарського виробництва. Так, на однаковій господарській території та схожій структурі виробництва у 2003 р. працювало втричі менше зайнятих у сільському господарстві, аніж у 1990 р. Причини цього полягають не тільки і не стільки у зменшенні кількості людей, здатних до активної праці, а у тому, що виробництво почало реально оцінювати ефективність і доцільність, зокрема, ручної праці, а також загальної чисельності зайнятих. Так, все більше у господарстві відмовляються від послуг працівників, які не мають фахової підготовки. Насамперед зменшилась чисельність працівників рільничих бригад. Не зважаючи на збереження загальних обсягів виробництва, на 25-30% зменшилась кількість і механізаторів, що можна пояснити більшим і комплекснішим поширенням механізованих технологічних процесів, вищою якістю і продуктивністю техніки. В цілому ж, оцінюючи даний показник за останнє десятиліття, можна стверджувати про зростання продуктивності праці в 1,5-1,7 рази, що, звісно, свідчить про зміцнення агроекономічної мікросистеми.

Слід відзначити і ту обставину, що, з точки зору аналізу корпоративних проблем управління персоналом, все гострішим на підприємстві стає конфлікт між працівниками, які мають фахову спеціалізацію (перш за все механізаторами), а також працівниками без спеціальної підготовки. Мотиви конфліктів є, на наш погляд, багатоаспектними, проте їх зовнішній прояв полягає передусім у розмірах та можливості підприємства забезпечити належний рівень оплати праці. В цьому плані і дії уряду, зокрема про збільшення мінімального розміру оплати праці, часто виклика-

ють нарікання. Забезпечення такого мінімального рівня, що є узаконеним, автоматично обмежує можливість збільшувати оплату праці кваліфікованих кадрів, що не сприяє посиленню мотиваційних аспектів, забезпечити які і без цього є доволі проблематичним. Окрім цього, досить часто негативне значення набуває існуюча практика допомоги по безробіттю у сільській місцевості. Створилася певна категорія людей, які здійснюють той чи інший вид економічної діяльності, приховують це від державних органів, проте отримують допомогу по безробіттю. На селі приховати таку поведінку неможливо, і це негативно оцінюється. Очевидно, з метою виправити ситуацію, практика призначення допомоги по безробіттю повинна мати більш об'єктивний і прозорий характер, а інакше вона просто дискредитує себе.

Іншим цікавим, на наш погляд, показником вже макроекономічного плану є динаміка вирівненості господарств району за своїми економічними показниками. Так, у другій половині 90-х рр. близько 30% господарств району можна було віднести до категорії високоефективних. Їх основні виробничі показники на 15-40% перевищували середні по району. Всі інші господарства (70 %) мали приблизно однаковий рівень продуктивності та ефективності. При цьому слід відзначити, що за своїм агро-економічним розвитком Таращанський район значно випереджав показники, досягнуті по країні в цілому. На даний же час все більше проявляються принципово нові тенденції щодо диференціації різних за своєю економічною ефективністю суб'єктів виробничої діяльності. Так, кількість господарств, чії виробничі показники дійсно і суттєво перевищують інші, складає близько 30%; до категорії середніх можна віднести до 60% з них; близько 20% господарств можна оцінити як такі, діяльність яких знаходиться на грані банкрутства. Отже, і за нових, принципово інших умов господарювання проблема ефективності загострюється. Все більший вплив має фактор конкуренції, яка набирає інколи самих різних форм прояву.

Слід відзначити, що за практики фі-

нансування, поширеної у ТОВ "Улашівка", навіть за критичних умов 2003 р., коли загинуло 100% озимих і загальний рівень виробництва рослинницької продукції був значно нижчим від середнього, вдалося відносно безболісно забезпечити фундамент поточного виробництва. Слід відзначити також, що державна допомога у 2003 р. в зв'язку із несприятливими погодними умовами носила скоріше символічний характер передусім для високоефективних господарств. Так, останні, сплачуючи податки і не маючи боргів по заробітній платі, опинилися фактично за межами допомоги, тоді як ті господарства, які активно ухилялися від таких сплат, і стали об'єктом допомоги, яка полягала у скасуванні боргів перед держбюджетом. Окрім цього, нарікання викликає обмеження щодо розмірів кредитування (не більше 180 грн./га), які у високоефективних господарствах, як свідчить практика, є явно недостатніми з огляду на те, що і значно більші розміри кредитів можуть бути успішно поверненими.

В науковій агро-економічній літературі активно дискутується питання щодо ефективності тої чи іншої форми господарювання. Основним питанням, очевидно, і у найближчій перспективі залишатиметься дилема про потенційно і реально вищу ефективність приватного або ж колективного господарювання [4-5]. Не вдаючись у детальний аналіз цієї дуже важливої проблеми і розділяючи при цьому деякі аргументи кожної із сторін, хотіли б відзначити важливість її регіональних аспектів. Так, у Таращанському районі колективні форми організації сільськогосподарського виробництва залишаються домінуючими і, очевидно, будуть такими у найближчому майбутньому. ТОВ "Улашівка" є приватним за формою заснування і концентрації статутного капіталу, проте колективною за формою господарювання. На його території є одне фермерське господарство, яке характеризується досить середніми виробничими показниками, тому значного економічного впливу на аграрне виробництво не має. Це господарство було створено під час реорганізації КСП у 1998 р., і ні до

цього, ні після цього жоден з селян аналогічних намірів не мав. Більше того, оцінюючи розвиток підприємництва на селі, хотіли б підкреслити, що воно серйозно обмежується виключно складною демографічною ситуацією, яка, на жаль, з кожним роком погіршується. На території даних сіл практично не має молоді, яка б мала бажання і здійснювала активну підприємницьку діяльність.

В плані загальної дискусії хотіли б відзначити і такий аспект: за великомасштабного господарювання маржинальні витрати, зокрема, на придбання ресурсів та реалізацію продукції є істотно меншими, що не може не враховуватися. Так, велика партія пального, або ж велика партія зерна на практиці придбається або ж реалізується за цінами на 10-15% сприятливішими для виробниками, аніж у випадку незначних їх обсягів.

Не підлягає сумніву те, що, в силу цілого ряду обставин, перспективи вітчизняного аграрного розвитку полягають у насамперед інноваційному його характері. Самі по собі інновації виникають на фоні можливості здійснення додаткових, порівняно з певним мінімальним рівнем, фінансових витрат. Проте цей об'єктивний обмежуючий фактор повинен супроводжуватися відповідною спрямованістю керівництва і середньої управлінської ланки окремого сільськогосподарського підприємства. Саме представники середнього, функціонального рівня повинні здійснювати інноваційні заходи на практиці. Завдяки цілеспрямованій програмі, ініційованій керівництвом ТОВ "Улашівка", фахові спеціалісти господарства на даний час – це молоді, ініціативні люди, які мають вищу освіту і які здатні працювати за нових умов. Заходи останніх двох років, здійснювані у господарстві, дозволяють стверджувати про створення реальної моделі інноваційного розвитку. Так, з 2002 р. практично всі посівні операції проводяться суперелітним насінням зернових і зернобобових культур, яке придбалось в мережі відповідних наукових установ. На полях господарства проведені виробничі випробування, і в даний час активно використовуються принципово

нові види добрив. Лише останній захід дозволив на протязі двох останніх років отримати до 10% прибавки врожаю зерна. Відновлення тваринництва здійснюється на основі племінного його розведення.

Важливим і безальтернативним напрямком господарського розвитку представляється орієнтація на виробництво сільськогосподарської продукції, яка дійсно може бути реалізована на експорт. За розробленим у господарстві бізнес-планом експортоорієнтована продукція вже на даний час вирощується на 10-12% загальної площі сільськогосподарських угідь. В найближчі роки цей показник планується збільшити до 20-25% і більше в залежності від кон'юнктури ринку. В цьому плані хотіли б також відзначити переваги існуючої структури – ТОВ "Грін Філд" в межах ЗАТ "Сільгосппродукт", завданням якого саме і є забезпечення експортних операцій. Враховуючи специфічність і складність подібних операцій, останні навряд чи можуть реально здійснюватися безпосередньо сільгоспвиробниками через відсутність необхідних знань та навиків, а також асиметричності цінової та загалом кон'юнктурної інформації. З іншого боку, залучення додаткових посередників, як свідчить досвід, приводить до втрати контролю за ціновою політикою з боку безпосередньо товаровиробників і супроводжується значними втратами прибутків селян. Подібна корпоративна мережа дозволяє, як вважається, усунути цілий ряд проблем.

Таким чином, досвід функціонування ТОВ "Улашівка" у пореформений період переконує про важливість пошуку принципово нових, нестандартних рішень щодо побудови інноваційної моделі розвитку вітчизняних аграрних підприємств. Така модель передбачає не просто відтворення рівня і структури виробництва до дореформених показників, а принципово новий напрям мікроекономічного і соціального розвитку, елементами якого все більше ставатимуть ефективний менеджмент, зростання людського капіталу, експортна орієнтація виробництва, широке впровадження високих технологій та інші фактори системного плану. Проте така модель повин-

на ґрунтуватися на адекватного інвестуванні, для чого залучення капіталу з інших галузей народногосподарського комплексу представляється, з огляду на сучасні умови, безальтернативним.

Література

1. Гайдучький А. Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектора економіки // Економіка України. - №2. - 2003. - С.69-71.
2. Рижук С.М. Державне регулювання аграрного сектора та перехід на ін-

новаційну модель розвитку // Економіка АПК.- 2002. - №7. - С. 14-18.

3. Могильний О. Реструктуризація колективних сільськогосподарських підприємств – шлях до багатокладної ринкової економіки // Економіка України. - №3. - 2001. - С.59-63.

4. Онищенко О. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози // Економіка України. - №3. - 2003. - С.59-62.

5. Амбросов В. Трансформаційні процеси в аграрній сфері регіону // Економіка України. - №8. - 2003. - С.66-70.

Статья поступила в редакцию 05.05.2004

**І.В.БУЛАХ,
Т.Б.НАДТОКА, к.е.н.,
ДонНТУ**

КОНКУРЕНТОСТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНЕ ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ГАЛУЗІ ЗВ'ЯЗКУ

Для підприємств, що здійснюють свою діяльність в умовах ринків недосконалої конкуренції, особливого значення набуває вміння передбачати ситуацію і створювати та закріплювати свої конкурентні переваги.

Галузь зв'язку є однією з найважливіших наукоємних складових господарського комплексу України, яка справляє суттєвий вплив на розвиток суспільства і відбиває рівень його економічного розвитку. Зв'язок являється найважливішим суспільним фактором, що робить істотний вплив на спосіб життя людей, виконуючи соціальне і виробниче навантаження, сприяючи розвитку бізнесу, освіти, науки і культури. Як відмічається в [1], серед особливо значущих завдань держави - сприяння (за допомогою всіх наявних інструментів, фінансових та організаційних ресурсів) максимальній реалізації конкурентних переваг української економіки, зміцненню та розвитку передусім наукоємних галузей, які вже сьогодні демонструють високий тех-

нологічний рівень та конкурентоспроможність, а отже, і готовність стати "локомотивами" високотехнологічного зростання. Пріоритетними завданнями державної політики у сфері інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури є забезпечення випереджаючих темпів розвитку інфраструктури зв'язку, підвищення інвестиційної привабливості галузей інформатизації, істотне вдосконалення національної мережі телекомунікацій, поштової служби зв'язку, насамперед на базі новітніх вітчизняних технологій, їх інтегрування в глобальні інформаційні структури, у т. ч. в мережу Інтернет, створення сприятливих умов для доступу широких верств населення до світових інформаційних ресурсів. За останнє десятиріччя виконано значну роботу з подолання недоліків, що мала вітчизняна галузь зв'язку. Здійснено технічні, організаційно-економічні та правові заходи, які спрямовані на технічне переоснащен-